

اخلاق مبلغان: عوامل موفقیت در تبلیغ - 1

پدیدآورده (ها) : عظیم زاده آرانی، محبوبه

فقه و اصول :: مبلغان :: دی - بهمن 1391 - شماره 161

از 61 تا 67

آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1007385>

دانلود شده توسط : کافی نت تخصصی نور

تاریخ دانلود : 19/05/1395

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه **قوانین و مقررات** استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.ir

محبوبه عظیم زاده آرانی

مقدمه

﴿الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ

وَمَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَى بِاللَّهِ

حَسِيبًا﴾^۱ «آنان که پیامهای خدا را ابلاغ

می کنند و از او می ترسند و از هیچ کس

جز خدا بیم ندارند.»

«تبلیغ»، از ریشه «بلوغ» و «بلاغ» به

معنای رساندن کامل پیام، خیر، اندیشه و

سخن به دیگری است و «مبلغ» کسی

است که با تمام توان تلاش می کند تا مواد

تبلیغی همراه خود را به مقصد نهایی - که

اندیشه و دل مخاطب است - برساند.

از منظر آیات و روایات، رساندن

پیامهای سازنده خدا به اندیشه و دل مردم،

مهم ترین وظیفه انبیای الهی و ادامه

دهندگان راه آنان است. به انجام رساندن

این وظیفه تا آنجا اهمیت دارد که قرآن

خطاب به پیامبر اسلام می فرماید: «إِنَّ

عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ»^۲ «جز تبلیغ بر عهده تو

نیست.» و پیامبر بزرگوار اسلام صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خود را

به عنوان یک «مبلغ» به مردم معرفی می کند

و می فرماید: «أَنَا مُبَلِّغٌ»^۳ «من فقط مبلغم.»

تبلیغ از نظر قرآن و روایات

دعوت و تبلیغ، گذشته از آنکه به

۲. شورا/ ۴۸.

۳. مسند ابن حنبل، دارالفکر، بیروت، ۱۴۰۶ ق، ج ۶،

ص ۳۵۰، ح ۱۶۰۱۰.

۱. احزاب/ ۳۹.

مصدق: «وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ»^۱ «ما در هر امتی رسولی برانگیختیم که: خدای یکتا را پرستید؛ و از طاغوت اجتناب کنید!»

جوهره کلیه ادیان و مسئولیت تمام پیامبران خدا بوده است؛ اما در اسلام، جایگاه ویژه‌ای دارد و آیه: «كُتِبَ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ»^۲ «شما بهترین امتی بودید که به سود انسانها آفریده شده‌اند؛ (چه اینکه) امر به معروف و نهی از منکر می‌کنید.»

برتری امت اسلام بر سایر امم را منعکس کردن، امر و نهی و پیام الهی دانسته و با ذکر واژه کلی «للناس» رسالت مسلمین را جهت هدایت عموم انسانها حتمی شمرده است که بنا به دلالت مفهومی آن، هر گاه امت از خصلت هدایتگری و پیام رسانی بی بهره گردد، شایستگی عنوان «بهترین امت» نخواهد داشت.^۳

قرآن کریم در آیه دیگر، زاویه دیگر اهمیت و ارزش تبلیغ را چنین ارائه

می‌فرماید که: «وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا»؛^۴ «کیست نیکوگفتارتر از کسی که مردم را به خدا دعوت کند و خود نیز نیکوکار باشد؟!»

مرحوم طبرسی رحمته الله علیه می‌فرماید: «این آیه شریفه دلالت دارد که دعوت مردم به دین خدا از بهترین واجبات و بزرگ‌ترین اطاعتها است.»^۵

برای حفظ ارزشهای الهی و مقابله با شیاطین، احادیث و معارف اسلامی در بین مسلمین نزد معصومین علیهم السلام ارزش و اهمیت خاصی داشته است. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «عالم یتفجع بعلمه افضل من سبعین الف عابد»^۶ عالمی که دیگران از علم او بهره‌مند شوند، از هفتاد هزار عابد برتر است.»

برخی روایات از کسانی که احکام خدا را نمی‌دانند با نام یتیم یاد می‌کنند و تبلیغ و هدایت آنها را همچون سرپرستی از یتیم خاطرنشان می‌سازند. امام حسن

۴. فصلت/ ۳۳.

۵. مجمع البیان، مرحوم طبرسی، انتشارات ناصر

خسرو، تهران، ۱۳۷۲ق، ج ۵.

۶. اصول کافی، شیخ کلینی، انتشارات علمیه، تهران،

چاپ اول، بی تا، ج ۱، ص ۳۳.

۱. نحل/ ۳۶.

۲. آل عمران/ ۱۱۰.

۳. پژوهش در تبلیغ، محمد تقی رهبر، سازمان

اسلامی، تهران، ۱۳۷۱ش، ص ۱۱.

ویژگیهای شخصیتی اوست. مبلغ، در صورتی می‌تواند در جایگاه واقعی خود تداوم بخش راه انبیای الهی باشد و از ارزشهای دینی دفاع کند که از نظر علمی، اخلاقی و عملی واجد ویژگیهایی باشد که خدا برای دعوت کنندگان مردم به دین و ارزشهای انسانی و اسلامی ضروری می‌داند.

پرواضح است که اگر مبلغ از حداقل ضروری این ویژگیها برخوردار نباشد، نه تنها تلاشهای تبلیغی او سودمند نیست؛ بلکه برای جامعه و حتی خودش زیانبار و خطرناک خواهد بود.^۳

ویژگیهای اخلاق مبلغان در آئینه

قرآن و اهل بیت علیهم السلام

۱. اخلاص

اخلاص در عمل، رمز موفقیت مبلغ است؛ زیرا مؤثر واقعی خداوند متعال است و اگر تبلیغ به خاطر خدا انجام گیرد، بر دلها اثر خواهد گذاشت.

قیام برای خدا، شیوه تمامی رسولان الهی و خاتم رسولان بوده است که می‌گفتند: ﴿وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ

عسکری علیه السلام از پدرانش نقل می‌فرماید که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «کسی که از امام خود جدا ماند و به احکام و دستورات الهی دسترسی نداشت، از یتیمی که پدر خود را از دست داده، یتیم تر است.»^۱

بنابراین، با توجه به روایات مذکور، ارزش و مقام تبلیغ بخاطر اهمیت مسئله رشد و هدایت انسانهاست تا جوامع بشری از هرگونه فحشا، فساد، جنگ، خونریزی و خلاصه از هر عیبی مبرا شوند.^۲

عوامل موفقیت مبلغ

موفقیت یا شکست مبلغان و متولیان

تبلیغاتی در رسیدن به اهداف خود، به پنج عامل باز می‌گردد:

۱. انگیزه مبلغ؛ ۲. محتوای تبلیغ؛ ۳. ویژگیهای مبلغ؛ ۴. ابزارهای تبلیغ؛ ۵. شیوه تبلیغ.

در اسلام تمام این عوامل مورد توجه قرار دارد؛ اما هدف ما تنها ویژگیهای اخلاقی یک مبلغ می‌باشد.

بنابراین، یک رکن موفقیت مبلغ،

۱. الاحتجاج علی أهل اللجاج، طبرسی، ترجمه: جعفری، نشر مرتضی، مشهد، ۱۴۰۳ ق.

۲. روشهای تبلیغ، رضا علی کرمی، دارالتقلین، قم، چاپ اول، ۱۳۷۷، ص ۱۹-۲۲.

۳. تبلیغ در قرآن و حدیث، محمدی ری شهری، انتشارات مؤسسه دارالحدیث، قم، ص ۲۵.

أَجْرِي إِنْ عَلِيَ رَبُّ الْعَالَمِينَ^۱؛ «من برای این دعوت، هیچ مزدی از شما نمی‌طلبم؛ اجر من تنها بر پروردگار عالمیان است!» بنابراین، اگر مبلغ برای خوشایند مردم و تشکر ایشان قدم بردارد، بی توجهی مردم برای او بسیار سخت خواهد بود؛ اما اگر از ابتدا قصدش رضایت خداوند متعال باشد، ناسپاسی مردم به هیچ وجه بر وی اثری نخواهد گذاشت.^۲

رسول خدا ﷺ فرمود: «مَا مِّنْ عَبْدٍ يَخْطُبُ خُطْبَةَ الْأَلَّهِ سَائِلَةً عَنْهَا مَا أَرَادَ بِهَا؛^۳ هر بنده ای که خطابه‌ای ایراد کند، خداوند از او می‌پرسد که هدف او از خطابه چه بوده است.» در روایتی دیگر نیز می‌فرماید: «مَنْ قَامَ بِخُطْبَةٍ لَا يَلْتَمِسُ بِهَا إِلَّا رِيَاءً، أَوْقَفَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَوْفِقَ رِيَاءٍ وَ سُمْعَةٍ؛^۴ هر کس خطابه‌ای ایراد کند و تنها مقصودش ریا و خودنمایی باشد، خداوند روز قیامت او را در جایگاه ریا و سمعه نگاه می‌دارد.»

۲. شجاعت

در هر زمانی امکان بدعتها و

کج‌رویها وجود دارد، خصوصاً در مکانهایی که ستمگران برنامه‌هایی را بوجود می‌آورند که اجرای آنها مانع اجرای احکام الهی می‌شود. اینجاست که مبلغ واقعی باید با قاطعیت تمام در مقابل آنها بایستد و به جز خدا از کسی نترسد. خداوند در قرآن می‌فرماید: ﴿الَّذِينَ يَبُلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا﴾؛^۵ «همان کسانی که پیامهای خدا را ابلاغ می‌کنند، و از او می‌ترسند، و از هیچ کس جز خدا بیم ندارند، و خدا برای حساب‌رسی کفایت می‌کند.»

وظیفه مبلغ است که با شجاعت و امید به خدا جلوی بدعتها را بگیرد و این عهدی است که خداوند از او گرفته است: ﴿إِذَا ظَهَرَ الْبِدْعُ فِي أُمَّتِي فَلْيُظْهِرِ الْعَالِمُ عِلْمَهُ فَمَنْ لَمْ يَفْعَلْ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ﴾؛^۶ هنگامی که بدعتها بر امت من ظاهر شوند، بر عالم است که علم خویش را ظاهر سازد و کسی که این عمل را انجام ندهد، لعنت خدا بر اوست.^۷ همین طور رسول گرامی

اسلام ﷺ فرمودند: «لَا يَمْنَعَنَّ أَحَدَكُمْ رَهْبَةً

۱. شعرا/ ۱۰۹.

۲. قرآن و تبلیغ، محسن قرائتی، مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن، تهران، چاپ پنجم، ۱۳۵۸ش، صص ۱۰۴-۱۰۵.

۳. الزهد، ابن حنبل، دارالفکر، بیروت، بی تا، ۳۹۱.

۴. مسند، ابن حنبل، ج ۵، ص ۴۳۸، ح ۱۶۰۳۷.

۵. احزاب/ ۳۹.

۶. اصول کافی، شیخ کلینی، ج ۱، ص ۵۴.

۷. روشهای تبلیغ، رضا علی کرمی، ص ۴۵.

قَوْلِي»؛^۳ «گفت پروردگارا! سینه ام را گشاده گردان! و کارم را برای من آسان ساز! و از زبانم گره بگشای تا سخنم را بفمند.»

مبلغ باید بداند که مخاطبان او یکسان نیستند و بعضی تنها به زبان ایمان می آورند؛ اما در قلب ایمانی ندارند و در مسیر کفر بر یکدیگر سبقت می گیرند. مبلغ با ایمان از زخم زبانها و طعنه های منکران غمگین نمی شود و صبر پیشه می کند و می داند که عزت برای خداست و او شنوا و داناست. پیامبر ﷺ می فرماید: «اکثر دعایی و دعاء الانبیاء قبلی بعرفه... اللهم اجعل فی قلبی نوراً، و فی سمعی نوراً، و فی بصری نوراً اللهم اشرح لی صدری، و یسر لی امری»؛^۴ بیشترین دعای من و دعای پیامبران پیش از من در عرفه این دعاست: ... خدایا! در دل، گوش و چشمم نور قرار بده! خدایا! به من شرح صدر بده و کارم را آسان کن!

در زمان مرحوم آیه الله العظمی بروجردی رحمته الله، نماینده ای از سوی ایشان برای تبلیغ به یکی از شهرهای ایران

الناس أن يقولَ بِحَقِّ إذا رآه أو شهده؛ فإنه يُقربُ من أجل، و لا يُباعِدُ من رزق أن يقولَ بِحَقِّ، أو يذکرُ بِعَظْمِ؛^۱ مبدا بیم از مردم فردی از شما را با وجود مشاهده حق، از گفتن آن بازدارد؛ زیرا حق گفتن یا یادآوری امر بزرگ [آخرت] نه مرگ را نزدیک می کند، و نه روزی را دور می سازد.»

۳. سعه صدر

حضرت موسی علیه السلام به عنوان یک مبلغ، هنگام رفتن به سوی فرعون، برای هدایت او و آگاه کردن مردم، از پروردگارش فراخی سینه و قدرت تحمل سختیها را درخواست نمود؛ چرا که بدون شک دگرگونی بنیادی نظام جوامع بشری و تغییر ارزشهای مادی و شرک آلود به ارزشهای معنوی و انسانی، کار ساده ای نیست و به آمادگیهای روحی و جسمی، قدرت تفکر، نیروی بیان، روشنی راه امدادهای الهی و... نیاز دارد.^۲

حضرت موسی علیه السلام در قرآن کریم می فرماید: «قال رب اشرح لی صدری ویسر لی امری واحلل عقدة من لساني یفقهوا

^۱ مسند ابن حنبل، ج ۴، ص ۱۰۲، ح ۱۱۴۷۴.

^۲ تفسیر نمونه، آیت الله مکارم شیرازی و جمعی از نویسندگان، انتشارات مدرسه امیرالمومنین علیه السلام، قم، چاپ دوم، ۱۳۶۸ ش، ج ۱۳، ص ۱۹۱.

^۳ طه / ۲۵-۲۸.

^۴ السنن الکبری، بیهقی، دارالمعرفة، بیروت، بی تا، ج ۵، ص ۱۹۰، ح ۹۴۷۵.

فرستاده شد. پس از مدتی به خاطر فعالیت چشمگیر او، دشمنان دین تصمیم گرفتند با تهمت‌های فراوان عرصه را بر آن مبلغ تنگ کنند و وی را فراری دهند.

پس از مدتی اعلام شد که در فلان روز جلسه‌ای مهم خواهد بود و نماینده مرجع تقلید حرف آخر را خواهد گفت. دوستان و دشمنان به گمان اینکه جلسه خداحافظی است همگی جمع شدند و وی بر منبر رفت و گفت:

ای مردم! اگر پشت سر من گفتند: فلانی با ارباب و خوانین و سرمایه‌داران رابطه دارد، باور کنید. اگر گفتند: فلانی اهل فساد است، باور کنید و... اما اگر گفتند: او می‌خواهد از این شهر برود، هرگز باور نکنید، که من تا آخرین لحظه در سنگر تبلیغی خود خواهم ماند.^۱

۴. راستگویی

صداقت و راستگویی از صفات دیگر مبلغ است و مبلغ صادق بین مردم جایگاه خاصی دارد. پرده پوشیها و نگفتن برخی حقایق عاملی مؤثر در جدایی مبلغ و مردم است. طبیعی است که انسان بر تمام علوم مسلط نیست؛ بسیاری از مطالب را نمی‌داند و نقصها و ضعفهایی دارد.

۱. قرآن و تبلیغ، رضا علی کرمی، صص ۱۰۹-۱۱۱.

سعی در پوشاندن این کمبودها به خاطر جلوگیری از لطمه دار شدن ظاهری شخصیت اجتماعی، نشان از بی صداقتی است.^۲ امام صادق علیه السلام طبق آنچه که در کتاب «مصباح الشریعة» به ایشان نسبت داده شده است. می‌فرمایند: «أَحْسَنُ الْمَوَاعِظِ مَا لَا يُجَاوِزُ الْقَوْلُ حَدَّ الصُّدُقِ، وَ الْفِعْلُ حَدَّ الْإِخْلَاصِ»^۳؛ بالاترین اندرزها آن است که سخن از مرز راستگویی و عمل از مرز اخلاص فراتر نرود.»

۵. بردباری

قرآن در این باره می‌فرماید: ﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أُمَّةً يَهْتَدُونَ بِأَفْرَاسٍ لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ﴾^۴؛ و چون شکیبایی کردند و به آیات ما یقین داشتند، برخی از آنان را پیشوایانی قرار دادیم که به فرمان ما مردم را هدایت می‌کردند.^۵ این آیه به افتخاراتی که نصیب بنی اسرائیل در سایه استقامت و ایمان شد، اشاره می‌کند تا درسی برای دیگران باشد.

در اینجا رمز پیروزی و شرط پیشوایی را دو چیز می‌داند: یکی ایمان

۲. همان، ص ۱۴۱.

۳. مصباح الشریعة، کفعمی، نشر رضی، تهران، ۱۴۰۵، ص ۳۹۵.

۴. سجده / ۲۴.

۵. روشهای تبلیغ، محسن قرائتی، ص ۳۸.

صبر می‌کند (و به دنبال آن پیروزی است) و کسی که بی‌تابی می‌کند، مدتی کوتاه بی‌تابی می‌کند (و سرانجام آن شکست است) و فرمود: بر تو باد به صبر و شکیبایی در تمام کارها.^۱

امام علی علیه السلام نیز می‌فرماید: «تَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولٌ... فَبَلَّغَ رِسَالَاتِ رَبِّهِ كَمَا أَمَرَهُ لَا مُتَعَدِّيًّا وَلَا مُقْصِرًا وَجَاهِدَ فِي اللَّهِ أَعْدَاءَهُ لَا وَايًا وَلَا نَاكِلًا وَنَصَحَ لَهُ فِي عِبَادِهِ صَابِرًا مُخْتَسِبًا»^۲ گواهی می‌دهیم که محمد صلی الله علیه و آله و سلم بنده و فرستاده خداوند است... پیامهای پروردگارش را همان گونه که به او فرمان داده بود، ابلاغ کرد... و با بردباری و شکیبایی برای خداوند، دربارهٔ بندگان خیرخواهی نمود.

مرحوم سید ابوالحسن اصفهانی رحمته الله که مرجع تقلید بود، در کنار شط کوفه انبوه نامه‌های فحش مردم را به شط می‌ریخت و در برابر ناملايمات صبر می‌کرد و همین صبرها بود که اسلام را تا به امروز نگه داشته است.^۳

قلبی و یقین به آیات الهی، و دیگر صبر و استقامت.

پرواضح است که این امر مخصوص بنی اسرائیل نیست؛ بلکه درسی برای تمام امتها است و مسلمانان تمام اعصار که پایه‌های یقین خود را محکم کنند و از مشکلاتی که در طریق به ثمر رساندن خط توحید است، نهراسند، صبر و مقاومت را پیشه خود کنند تا ائمه خلق در تاریخ امتها شوند.

«صبر»ی که در آیه ذکر شده شاخه‌های زیادی دارد، از جمله: گاه در مقابل مصائبی است که به شخص انسان می‌رسد. گاه در برابر آزادی است که به دوستان و هواخواهان او می‌دهند، گاه در مقابل بدگوییها و بدزبانیهاست که نسبت به مقدسات او دارند، گاه از ناحیهٔ کج اندیشان است، گاه از سوی بداندیشان است، گاه از سوی جاهلان، گاه از سوی آگاهان بدخواه و خلاصه یک مبلغ آگاه در برابر این مشکلات و غیر اینها باید شکیبایی کند، و هرگز از میدان حوادث بیرون نرود، بی‌تابی نکند، مضطرب، مأیوس و پریشان نشود تا به هدف بزرگ خود نائل شود.

امام صادق علیه السلام به یکی از دوستانش فرمود: «کسی که صبر کند، مدتی کوتاه

۱. تفسیر نمونه، آیت الله مکارم شیرازی و جمعی از نویسندگان، ج ۱۷، صص ۱۶۹-۱۷۰.
 ۲. من لایحضره الفقیه، شیخ صدوق، دفتر انتشارات اسلامی، وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم، چاپ سوم، ۱۴۱۳ ق، ج ۱، ص ۴۲۸، ح ۱۲۶۳.
 ۳. روش تبلیغ، رضا علی کرمی، ص ۴۲.